

ברורי הלכה בעניני קדוש

הרב נתן ש. ברי-חיים
ראש בית המדרש

לן מר קידושא רבה הבו ליה סבר מאי ניהו קידושא רבה אמר מכדי כל הברכות כולן בפה"ג אמרי ברישא אמר בפה"ג ואגוד ביה חזייה לההוא סבא דגחין ושתי קרי אנפשיה... ובתוס' ד"ה הוי גחין ולחיש אחר דהביאו הירושלמי דיש חילוק בין אם יש כוס לכל אחד מן המסובים לבין אם כוסותיהם פגומים כתבו וז"ל: "ומכאן יש להוכיח שא"צ לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות ומיהו היכי דפגימי צריך לשפך ממנו לשאר כוסות כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום".

כתבו תוס' שא"צ לשפוך, משמע שאם היה שופך היה מקוים בזה הדין של לטעום מכוס של ברכה, אע"פ שהוסיף רק משהו ואין המשהו בטל ברוב. והגאון הרב יוסף שלום אלישיב שליט"א טען שאפשר ויש לרחות הראיה, דאפשר דהתוס' והרא"ש ידעו שגם בהו"א, שהיות ויש בפניו כוס הוי כאילו קדש עליה, אלא שסברו שיש ענין לטעום מהכוס עליה ברכו ולכן סברו שראוי לשפוך, אבל כוס שלא היתה מלאה לפניו בעת הברכה, מנין לן שתקבל דין טעימה מכוס הברכה, היא הכוס שהיתה לפני המקדש, בשפיכה מועטת. ועיין, דסוף-סיף לפי ההו"א של תוס' יש צורך בטעימה מכוס הברכה ואין אומרים שהמעט הזה בטל בכוס המלאה שהיתה לפני השני בשעת הקידוש, א"כ נימא נמי שלגבי "מצוה מן המובחר לשתות מכוס קידוש" לא יתבטל המעט ברוב.

אמנם הסיפא של דברי תוס' צ"ב דכתבו דאי הכוס פגום צריך לשפוך מכוס של ברכה יש להסתפק בכונתם: אפשר להבין דכיון דיש דין לטעום מכוס של קידוש לכתחילה, הרי אם יש בפניו כוס כשלעצמו, א"צ לדין זה, כיון שיוצא בכוסו ובברכה יצא מדין שומע כעונה ותו לא מידי, אבל כשכוסו פגומה עליו לתקן

א. המנהג שהמקדש על הכוס שופך מכוסו לבקבוק יין ומתוכו מוזגים למסובים היש לזה מקור בהלכה.

ב. שתה המקדש מן הכוס, האם אפשר לו לשפוך מתוכה לכוסות המסובים, או שמא פגם היין בטעימתו.

ג. כשיש אורחים וקשה להציע להם לשתות מכוס המקדש, האם אפשר לשפוך מכוסו לכוס אחרת קודם שיטעם המקדש.

ד. האם יש ענין לשתות כל הכוס בקידוש, או די ברובה.

ה. לפי טעמי הדין האם ראוי לנהוג לכתחילה במנהג העולם שמקדשים אחר התפילה וטועמים מזונות ולאחר זמן סועדים הסעודה העיקרית.

ו. באור בדברי השר"ע או"ח רע"ג ס"ד.

ז. באור בדברי המג"א או"ח רע"א סק"א.

ח. האם אפשר לקיים "קידוש במקום-סעודה" לכתחילה ע"י שתית יין.

א. המנהג בישיבות שהמקדש על הכוס, שופך מכוסו לבקבוקי יין ומתוכם מוזגים לכוסות המסובים. האם יש לזה מקור בהלכה.

ב. שתה המקדש מן הכוס, האם עדיין יכול הוא לשפוך לכוסות הריקים של המסובים, או שמא פגם את היין ועליו לשפוך קודם ששתה מן היין.

פסק השר"ע באו"ח רע"א ס' י"ד וז"ל:

אם לא טעם המקדש וטעם אחד מן המסובים כמלא לוגמיו יצא ואין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם...

הגאון ציין כמקור למצוה מן המובחר בגמ' דף קו. בפסחים ולא פרט. כנראה כונתו לדברי הגמ': ר' אשי אקלע למחוזא אמרו ליה ליקדש

מכוסו ולשפוך לכוס אחרת ומה שכתב הרא"ש הוא משום שרוצים לתקן פגם כוסם. אמנם אם נלמד שאין בזה כל ענין לתקן פגם כוסו נמצינו למדים מהרא"ש דהמקדש אינו יכול לשתות מכוסו ואח"כ לשפוך לכוס של המסובים ונחשב כאילו הם שותים מכוס פגומה.

ועיין משנה ברורה או"ח סע"א ובשער הציון סקפ"ט כתב וז"ל: "וכששותים כולם מכוס של ברכה אע"ג שהוא שותה מתחילה לא מקרי מכוס פגום דחשבינן כמקדש גופא, ורק כששופך מכוסו לכוסן בעינן שישפך קודם שישתה בעצמו.

רהיטת לשונו משמע דאף כשאין כוס המסובין מלאה דינא הכי, אך בסברא קשה: מ"ש שותה מכוס המקדש שנחשב שותה מכוס של קידוש וברגע שישפך לכוס אחרת, הוי כוס פגומה ומתוך הדוחק אולי אפשר למצוא סברא לחלק.

אך אם נלמד פשט דמיירי שרוצה לתקן פגם כוסו ע"מ שיוכל לשתות רביעית יין בכוסו, מובן שאם שתה קודם הרי פגם הכוס. ואינו יכול לתקן פגם כוסם של המסובין.

ועיין ב"תפארת שמואל" בברכות שם ס"ק י' שכתב: פ' כשכל אחד מברך על כוס שלו... משמע מדבריו דהבין דהרא"ש עוסק שרוצים המסובים לצאת ידי חובה של "קדשהו על היין" בכוס שלהם.

לפי הפשט הזה אפשר שאם רוצה להטעימם מכוסו יכול הוא לשפוך מכוסו אף לאחר שתינו. אמנם בשו"ע הרב בס' ר"צ ס"ה כתב: ואם לפני המסובים הם כוסות ריקנים יכל ליתן מכוס הברכה מעט לכל כוס וכוס שלהם אחר שבירך בפה"ג קודם שתינו. משמע מפורש שאם ישתה קודם הרי זהו יין פגום.

נמצינו למדים: דיש לרדן דשמה מצאנו מקור לשפיכה מכוס המקדש לבקבוק או לכוס מלאה של הנוכחים ואין בזה דין קמא קמא בטיל. לכך, כאמור בדברי תוס' והרא"ש. לפי"ז מסתבר שאפשר לעשות כן אף אם הכוס

פגמה וממילא נחשב לשותה כוס בפני עצמו ולא הוי רק כטועם מכוס של קידוש, ואין להקשות אם כן אמאי צריך לתקן כוס של קידוש שיתקן במעט מיים או יין אחר, דאפשר לבאר דהיות ומצינו בשו"ע בס' רע"א סט"ו בשם הגאונים: "קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור חוזר ומברך בפה"ג ואין צריך לחזור ולקדש". משמע שיש ב' הלכות ב"קדשהו על היין": לקדש כשלפניו כוס מלא של יין ועוד הלכה נאמרה שצריך לשתות יין ואע"פ שאינה אותה כוס מקוים הדין, אלא דמסתבר דלכתחילה ראוי שתהא אותה כוס. עוד מסתבר דלכתחילה לא ישתמש לדין השתיה ביין פגום, אלא בכוס הקידוש. וא"כ אפשר דאף בענינו שהיה בפני המסובים כוסות פגומים, יצאו ידי חובת הדין הא' של קדשהו על היין — מעשה הקדוש על היין — בכוסו של המקדש אלא שרוצים לקיים בכוסם הדין הב' והלכך מבקשים לתקן כוסם ואפשר דדין לטעם לכתחילה מכוס של קידוש כפשוטו מהכוס שקדשו עליה, הלכך שופך מכוסו לכוסם ובוה מתקנים כוסם ומקיימים הדין הב' של לשתות רביעית יין מכוס לא פגומה וגם מקיימים הדין של לטעום מכוס של קידוש.

הביאור השני בדברי תוס' שרוצים לקיים המצוה מן המובחר לא לטעום מכוסו של המקדש, אלא שבמקרה היו בפניהם כוסות פגומים והם מתוקנים בלא שיש סיבה מיוחדת לעשות זאת ואין כל הבדל בין כוסות ריקנים וכוסות פגומים.

כתב הרא"ש בברכות פרק שביעי סט"ו וז"ל: אבל אם פגומים צריך לשפוך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך. ואז לא ישתה קודם המברך.

והנה, אם נלמד בתוס', וכן ברא"ש דמיירי שהוא רוצה לתקן פגם כוסו והלכך שלא ישתה קודם היות ועליו לתקן פגם כוסו, אין ראייה מהרא"ש למקרה ואינו רוצה לתקן פגם כוסם, אלא המקדש שופך מכוסו לכוסות אחרים, אפשר דבמקרה כזה יכול הוא לטעום

דלמסקנת הסוגיא שא"צ למימר חידוש זה אפשר שאין דין זה קיים.

ועוד יש לחלק מהמקרה שלנו למקרה של התוס' והמחבר דשם עסקינן שאינו שותה בסופו של דבר את הרביעית, כי אם חלק מהכוס שנשפך לכוס השניה, אבל במקרה דנן שבסופו של דבר כל המסובין שותים את כל הכוס אפשר שלא נאמרה ההלכה לשתות מכוס של רביעית. דיש לחקר האם זהו תנאי בחשיבות הכוס, או דבעינן שתיה חשובה ואף אם איננו שותה, היות ובא מכוס שהיה בה רביעית זה נותן חשיבות לשתיה. לפי הצד הב' במקרה שבאמת שותה את כל הכוס ע"י שמחלקו לכל המסובין אפשר שאין בזה חסרון שבעת השתיה של המקדש אינו שותה מכוס שיש בתוכה עתה רביעית, אמנם אי נימא דהוי תנאי בחשיבות הכוס נצטרך להקפיד לשתות מכוס שיש בה רביעית. והמ"ב בס"ק נ"א הסכים לדעת המג"א.

עוד יש לדון בסברא זאת מה שכל המסובין שותים מהכוס האמנם יש בזה צרוף לרביעית. דהמחבר פסק בס' רע"א ס"ד ומ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם ומקורו ברא"ש בפרק עשירי דפסחים ס"ט"ז וכפי שציין הגאון המקור בפסחים קו. מסתמא כוונתו לדברי הרא"ש הללו ושם הרא"ש דבר כשמוסיף מכוס המקדש לתוך כוס המונחת בפני כל אחד מהם ומשמע שאין בה בשתיה הזאת כדי להשלים לשיעור, אלא ענין חביבות המצוה שכל אחד יטעם מכוס של קידוש. אמנם לדעה אחת במחבר בס"ד: "וי"א" דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצא דשתית כולם מצטרפת" ומקורה בפסחים קח: השקה בהם בניו יצא. לפי השיטה הזאת אף מצטרפים למלא לוגמיו ואף לשיטה שאין מצטרפים למלא לוגמיו הגרסא בגמ' והוא דשתי רובא דכסא וא"כ הם שתו השאר ולשון הגמ' יצא, מורה שבזה קיים דין של שתית כל הכוס שנאמר בד' כוסות משמע א"כ דלב' השיטות אפשר לצרף שתית האחרים לשיעור רביעית, א"כ יוצא שממ"נ יש בזה צרוף לשיעור

או הבקבוק לא היו על השולחן בעת הקידוש. [במקרה והכוס היתה על השולחן לדעת הט"ז הקידוש חל עליה וא"צ להטעים מכוס המקדש.] אלא דיש מקום כאמור לדחות הראיה.

למרות הריטת לשונו של המ"ב קשה לומר דיש ראייה שאין לשפוך מכוס המקדש אחר שטעם לכוסות אחרים. להפך, מצינו בתפארת שמואל שלמד לא כן ברא"ש אמנם בשו"ע מצינו קפידא שלא לעשות כן דהוי פגימת הכוס, אך לא הזכיר מה שהזכיר המ"ב שמכוסו שלו יכולים לשתות אף לאחר שתייתו ואפשר דסבר שגם במקרה זה פגם שתייתו. (ועיין ערוך השולחן) ולפי"ז יש להקפיד שלא לטעום קודם שפיכת היין לכוסות אחרים וכן הורה הגאון הרב י.ש. אלישיב שליט"א למעשה שאין לחלק בין טועם מכוסו או ששפך לכוס אחרת לאחר שתייתו. והלכך ישפוך קודם שתייתו.

ג. כשיש אורחים בבית, פעמים מן המתקרבים לתורה וקשה להציע להם לשתות מכוס קידוש לאחר ששתה המקדש, האם אפשר לשפוך מהכוס לכוס אחרת קודם שישתה המקדש.

יש לדון בשא' מג' צדדים. א. הפסק בין ברכה ושתייה; ב. בזיון לברכה; ג. היות ועל המקדש לשתות מכוס של רביעית.

היות והשאלה הג' היא העיקרית נתרכז בה.

כתב השו"ע בס' רע"א ס"א וז"ל: "אם אין לו אלא כוס אחת מקדש בו בלילה ואינו טועם ממנו שלא יפגמנו אלא שופך ממנו לכוס אחר וטועם יין של קידוש מהכוס השני ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס הראשון". והעיר המג"א סכ"ד וז"ל: אבל התוספות בפסחים סוף דף קה כתבו דכוס של חובה צריך לטעום מכוס שיש בו רביעית. ולכן הכריע המג"א טועם מהכוס הראשון ואחר כך מוסיף עליו מהכוס הב'.

אמנם המחבר שלא הלך בדרך פשטות חלק על תוס' וכבר כתבו הפוסקים דאפשר

רביעית ואי הוי סברא בכמות היין שעליו
לשתות יצא אף במקרה דנן.
לגבי בעית ההפסקה כמו שפסק המחבר
בסי' י"א שלצורך יין של מחר אין כזה הפסק
כ"ש במקרה דנן.
וכן לגבי סברת בזיון הברכה דמצינו בס' ר"י
נראה שכאן היות ובסופו של דבר שותים כל
הכוס ודאי שאין כזה בעית בזיון לברכה.
העצה היעוצה לצאת ידי חובת כל השיטות
להשאיר בכוס רביעית, לאחר שפיכת המעט
מתוכו לכוס אחרת עבור המסובים. וישתה
הרביעית. וראוי לעשות כן לכתחילה מחשש
פגם כוסו כמבואר לעיל.

ד. האם יש ענין לשתות כל הכוס בקידוש,
או די ברובה.

שו"ע אור"ח רע"א י"ג:

"צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא
לוגמיו דהיינו שישלקנו לצד אחד בפיו ויראה
מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית".
וכתב "הבאור הלכה" "והאי דנקט לישנא
דלכתחילה נראה דבא לאשמועינן דאפילו
לכתחילה די כזה ולא בעינן שישתה כל הכוס
וכו'".

מקור דין המחבר מלשון הטור שכתב
שונה מכוס וכו' משמע לכתחילה.

והעיר "הבאור הלכה" שכך משמע בדברי
הברייתא: "מקדישין אטעימת יין ר"י בר
יהודה אומר מלא לוגמיו" ויש אמנם בהמשך
הגמ' תני ר' גידל דמן נרש "המקדש וטעם
מלא לוגמיו" שמשמעות של דיעבד.

וביותר שכתבו תוס' ד"ה "אם טעם" (קז).
דהוא רוב רביעית כמו שמבואר לקמן (קח):
לגבי ד' כוסות אמר ר' נחמן בר יצחק "והוא
דאשתי רובא דכסא" וכתבו שם התוס' וז"ל:
"היינו כמלא לוגמיו כדפי' לעיל ומיהו
לכתחילה צריך לשתות רביעית" יש ללמוד
מדברי תוס' תרתי. תדא, דדין ד' כוסות ודין
קידוש דין אחד להם וכן מוכח מדברי תוס'
צט: בפסחים ד"ה "לא יפחתו" דדינם שיה
במהות ונ"מ לענין האם צריך שכל אחד ישתה

או די שהאחד שותה ומוציא את כולם (ועיין
מש"כ בזה הגרי"ז על הרמב"ם) ועוד יש
ללמוד מלשון התוס' שיש דין לכתחילה
לשתות רביעית ומלשונם מדויק שלא כתבו
דיש לשתות כל הכוס, אלא רביעית. והנה
כשמשוים דברי התוס' אהדדי בדף קז. ובדף
קח: נמצינו למדים לדעת תוס' בדיעבד צריך
לשתות מלא לוגמיו ע"מ שיהנה וכמו
שמבואר גם ברא"ש שיש ענין להנות מכוס
של ברכה ולכן עוג מלך הבשן צריך לשתות
מלא לוגמיו שלו והם יותר מרביעית וזהו דין
מעכב בדיעבד. היות ואין ענין מיוחד בכוס
וכפי שדייקנו תוס' השוו דין ד' כוסות וקידוש
הלכך כתבו שישנה הלכה נוספת של רביעית
לכתחילה ובפשטות אף בקידוש כן ואין הלכה
זאת קשורה לדין שרובו ככלו הוי בדיעבד
וצריך לכתחילה להשלים לגמרי, אלא רוב
הכוס זהו השיעור של מלא לוגמיו ובמקרה
הוי רוב כוס ואילו דין הלכתחילה מקורו
בצורך בשיעור חשוב של רביעית לכתחילה.
לדעת תוס' יצא שצריך לכתחילה לשתות
רביעית ובדיעבד די ברוב הכוס ואין דין בכוס
שלמה.

בדעת הר"ן מצינו שחלק אתוס' בג'
פרטים. א. כמלא לוגמיו אינו רוב כוס, כי אם
פחות מרביעית וממילא ב' הסוגיות אינן
מתקשרות. ב. אדם גדול כעוג אינו חייב
לשתות כמלא לוגמיו ע"מ להנות אלא יכול
לשתות רביעית ודי בהכי; וג. לגבי ד' כוסות
ישנה הלכה מיוחדת של רוב הכוס.

הבין הר"ן שאלו שתי סוגיות. סוגית ד'
כוסות שצריך בה רוב כוס וסוגית שתית יין
קידוש שדי באחד מהשנים או ברביעית, או
כמלוא לוגמיו דהוי פחות מרביעית והיות
ובפשטות משמע מהר"ן שאין העדפה לאחד
על משנהו, נמצינו למדים לדדין שניהם
צורות של חשיבות או לפי הכמות — רביעית,
או לפי רוב לוגמיו. דגם זה סוג של חשיבות
ולכן אין להעדיף האחד ע"פ חברו, וברור,
שלפי הר"ן אין כל ענין לגבי קידוש לשתות
כוס שלמה.

אמנם ב"באור הלכה" בד"ה "והוא רוב" כתב ז"ל: "משא"כ לענין קידוש אפשר דתקנת חכמים כך הוא שישתה דוקא רוב הכוס שהוא מקדש עליו" אך מדברי הגמ' יש לדחות קצת דדוקא בד' כוסות רוב כוס הוא לעיכובא אפילו באדם קטן.

היה צד למ"ב לומר שכוונת הגמ' רוב כוס גם לגבי קידוש לכתחילה צריך כוס שלמה ומש"כ תוס' לפי"ז דלכתחילה רביעית, נצטרך לומר דלאו דוקא רביעית, אלא העיקר הוא כוס שלמה. אמנם כאמור, המ"ב דוחה זאת וטוען שאפשר לפרש הסוגיא לענין ד' כוסות בדוקא וכדברי הב"ח שם. יש לעיין אמאי לא תלה המ"ב השאלה במחלוקת תוס' והר"ן.

ועיין באלהורבה דהביא בריש דבריו שיטת "המנהיג" שמצוה מן המובחר לשתות רביעית. משמע דהבין כהתוס' שאין ענין בכוס מלאה כי אם ברביעית.

נמצינו למדים דלתוס' אפשר שיש ענין ברביעית כדין לכתחילה ובא"ר כתב דהוי מצוה מן המובחר, אמנם מהמחבר משמע דדין לכתחילה יוצא ברוב כוס.

ה. בדין קידוש במקום סעודה

מנהג העולם שמקדשים אחר התפלה מזוונות ולאחר זמן רב סועדים הסעודה בשבת. ויש להעיר לפי טעמי הדין האם ראוי הוג כך לכתחילה.

ברשב"ם בדף ק"א. בפסחים מבוארים ב' טעמים בדין קידוש במקום סעודה בד"ה "אף ידי" כתב ז"ל: "אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב וקראת לשבת עונג ומדרש הוא אי נמי סברא היא מדאקבע קידוש על היין כדתניא לקמן זוכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת הסעודה הוקבע דחשוב.

משמע דההבדל בין הטעמים דלפי הטעם הא' קידוש במקום סעודה היא סברא בקידוש שמן הראוי להצמידו לסעודה או בשניהם יחדיו, שמסתבר שהתורה חפצה (או חז"ל הסמיכו כן על הפסוק) ששני העניינים

המיחדים את השבת יהיו במקום אחד. לעומת זאת לפי הטעם הב' היות ויש דין סעודה ויש דין מסתבר שהקידוש הוקבע על הסעודה והיין שבתוכו דעי"ז מחשבין את הסעודה ומשמע דהוי דין בסעודה.

ויש לעיין דאם הוי דין בסעודה לכאורה פשיטא דיש להצמיד הקידוש לעיקר סעודת שבת דהיא הסעודה ולא המזונות שאוכלים לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה.

ואף לפי הטעם הראשון ברשב"ם היות ומסתבר דהוי דין בשניהם ולא בקידוש בלבד דכתב הדרכי משה בסי' רע"ג שקידוש במקום סעודה הוי גם נוגע לענין הזמן שלא להפסיק ביניהם ואי הוי דין בקידוש שבמקומו גרידא ראוי לעשות הסעודה מהיכי תיתי שיש גם דין שצריך להיות סמוך בזמן ובפשטות נראה שקידוש במקום סעודה "וקראת לשבת עונג" פרושו לפי"ז שיש להצמיד שניהם — הסעודה והקידוש ששניהם מחשיבים השבת. ובר מין דין כבר העיר ה"באור הלכה" שיש להזהר שלא להרבות באכילת מיני מגדים בקידוש, היות וצריך לאכול בתיאבון הסעודה העיקרית.

כתב הרמ"א בסי' רע"ג ס"ג וז"ל: "וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר או שיהא בדעתו לאכול שם מיד" והבינו כל המפרשים שאע"ג דלא אכל בסוף לאלתר שפיר דמי ויש לעיין הרי לגבי שינוי במקום לא מצינו שאם חשב לאכול באותו מקום ואכל במקום אחר שמחשבתו די בה כדי להחשב באותו מקום ומ"ש שינוי בזמן משינוי במקום ואי נימא דלגבי מקום יש חסרון מיוחד שנלמד מהדין "של במקום קידוש שם יהא עונג" הרי מוכן שלגבי שינוי מקום לא תועיל מחשבה שמועלת שיחשב לסעודה אחת. אך מחשבה אינה יכולה לעשות את המקום למקום אחד. ועיין באור-הלכה ד"ה "לאלתר" דהביא שיטה אחת דגם לגבי שינוי מקום מועיל התנאי.

כתבו התוס' בפסחים ק: ד"ה ידי קידוש וכן כתב הרא"ש ע"פ הירושלמי דאף לשמואל שקידוש במקום סעודה בעיניו יועיל תנאי

ובלבד שיהא מהבית לעליה וכדו' ולא ממקום למקום וכבר עמד הר"ן בבאור החילוק.

אי נימא ששני טעמי הרשב"ם אמיתיים ונאמר שתוס' חושש לב' הטעמים אפשר להבין דבריהם. דבדין של מקום ב"מקום קידוש שם יהא עונג" אפשר שבית ועליה נחשבים למקום אחד, ולכן אין בזה חסרון זה. ואילו הדין הב' מוקיק שיהא הקידוש חלק מהסעודה ע"ז מועילה מחשבה דמחדר לחדר אף דהוי מקום אחד אין זה נחשב לסעודה אחת אף שחושב בלבו לאכול שם. נמצינו למדים שמבית לעליה אין חסרון של שני מקומות שהוי מקום אחד וגם חסרון ב' סעודות אין. משא"כ בשני בתים דאף שנחשב לסעודה אחת אם חשב ע"ז, עדיין היות והוי מקום אחד ויש דין במקום קידוש שם יהא עונג, אין תנאי ומחשבה יכולים להועיל. בכל אופן, לשיטה אחת ברשב"ם, וכמבואר משמע שחוששים לה, מן הראוי לצרף הקידוש לעיקר סעודת השבת.

או"ח סי' רמ"ט בבאור הלכה "מותר" הביא דברי המג"א בשם הלבוש שסעודה שמוותר לעשותה בע"ש כמו סעודת מצוה ברית ופדיון הבן אם אפשר לקיים שתיהן (סעודת שבת וסעודת המצוה) מוטב, ואם לא תדחה סעודת שבת. וכתב "ומ"מ לדינא יש לעיין בזה טובא דהלא סעודת שבת בלילה היא חובה מצד הדין משא"כ בסעודת ברית מילה אינו אלא למצוה בעלמא וא"כ אם משער שע"י אכילתו יתבטל לגמרי מסעודת לילה יש לו למנוע מזה".

ואפשר ליישב דברי הלבוש שאמנם סעודת שבת חובה, כשאוכלים אותה בלילה. אך עתה ביום הששי אין עדיין חובה, כי אם מצוה לדאוג שבשבת יאכל בתיאבון ומבחינה זאת אין בזה יותר מצוה מהמצוה לאכל סעודת ברית ופדיון-הבן והלכך כתב שסעודת הברית עדיפה. ועיין.

או"ח סי' רמ"ט משנה-ברורה ס"ק י"ז בדין ט' שעות ולמעלה כתב דהיינו שעות זמניות והיינו רביעית היום עד הלילה ומ"מ

נראה שבימות החורף בזמן שהימים קצרים מאוד מצוה להמנע מלקבוע סעודה הרגילה אפילו קודם ט' שעות כל שהוא משער בנפשו שע"י לא יהא תאב בלילה.

ויש לעיין אמאי מתחשבים בשעות זמניות, הרי הרעב אינו מתחשב בגודל או קוצר היום והוי ענין קבוע. וצ"ל דחז"ל קבעו רבע היום, היות ובזמנם לא היה לכל אחד שעות לפי שעות קבועות, הלכך קבעו רבע היום והרביע היום משתנה לפי החורף והקיץ.

ו. או"ח סי' רע"ג ס"ד:

יכל אדם לקדש לאחרים אעפ"י שאינו אוכל עמהם דלדידהו הוי מקום סעודה ואע"ג שבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש כקידוש היום דמי ויכל להוציאם אע"פ שאינו נהנה והוסיף הרמ"א: ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת מותר לעשות כן (רבנו ירוחם וב"י בשם הרי"ף והרא"ש והטור).

יש לבאר אחר שכתב הדין הב' שאינו צריך לשנות אמאי כתב שאינו צריך לסעוד עמהם וצ"ל שהיה מקום לומר שקדוש במקום סעודה הוי דין שצריך להיות חלק מסעודה כמו שאפשר להבין בפ"י הב' ברשב"ם בפסחים קא. ד"ה "אף ידי" ולכן יש בזה חידוש דאף אי לא הוי חלק מסעודה שפיר דמי.

ובאשר לדין הב' מקורו בגמ' רה"ש כט. תני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא אינו מוציא כעי רבא: ברכת הלחם של מצוה וברכת היין של קידוש היום מהו כיון דחובה הוא מפיך או דלמא ברכה לאו חובה היא. רש"י ד"ה "חוץ" כתב וז"ל: ובזו אין כאן ערכות שאינו חובה על האדם לא ליתנהי ולא ליבריך. ויש לשאול הרי כל הברכות על מצוות קיומיות אע"ג שיכול שלא להניח ציצית ואע"פ כן יש בהם דין יצא מוציא. כמבואר בהגהות אשרי כאן.

וצ"ל דכונת רש"י היא כסימן ולא כסיבה. הסיבה שאין ערכות בברכות הנהנים משום שהברכה אינה על הציווי אלא הודאה על ההנאה ורש"י רק מביא לכך ראייה שהרי יכול שלא להנות. אך במצוות קיומיות, היות ומקיים מצוה בעשית המעשה, לכן אפשר להתירס לציווי ולקיום אע"ג שאינו חייב.

בראשונים מצינו מח' לגבי קידוש של יום האם יש דין יצא מוציא. ונראה דהחילוק בין קידוש הלילה לקידוש היום שבקידוש הלילה יש מצוה לקדש וההנאה חלק של המצוה "קדשהו על היין" אך עיקר המצוה היא מעשה הקידוש. וממילא הברכה מסתעפת מן החיוב לקדש משא"כ ביום המצוה להנות ויש לדון כשיש מצוה להנות, כיצד להתייחס לזה. האם להתירס לענין כאל חובה. כי סוף-סוף יש מצוה להנות, או היות והענין הוא בהנאה, והברכה לא שונה מכל ברכות הנהנים אין לחלק בברכות הנהנים. ועיין ט"ז מש"כ בבאור הענין.

המג"א רע"ג סק"ז הביא הע"ש דלקטנים מותר לקדש דילפינן מדכתיב זכור ושמור וכו' והקשה דהרי מצינו שקטן עדיף שאפשר לברך עמו המוציא, אע"פ שהוי ברכת הנהנים אבל בקידוש קטן וגדול שוה.

ויש לבאר דמה שמצינו דלמרות שהוא ברכת הנהנים מברך לקטן, אין הכונה שמוציא את הקטן, אלא מדין חינוך אומר הברכה עם הקטן והוא מוציא את עצמו וא"כ לא שייכי אהרדי דין זה ודין המג"א שמקדשים לקטן כלומר, שמוציאים אותו.

ומה שהביא הע"ש מדין שמור וזכור, דהרי מצינו שדין ערכות שייך רק בענין שאדם חייב ואם לא שהיינו יודעים שקטן חייב בקידוש, לא היה שייך להוציא אותו ידי חובה מדין ערכות, ולכן שפיר הביא הע"ש מקור שהקטן חייב בקידוש.

כתב הרע"א ס"ד וז"ל: "אף דהמחבר כתב לעיל סי"ד דראוי לחוש לדברי הגאונים דצריך שהמקדש ישתה צ"ל דהכא במקדש רק להוציא האחרים מקרי הם המקדשים וכו'.

וצ"ב דסוף סוף ששם יהא להם גם דין מקדשים. וצ"ל דיש ב' הלכות בדין שומע כעונה כשמוציא מדין ערכות ואין לו כונה לצאת ידי חובה. הרי עושה המעשה הוא השומע ולכן הוא ישתה ודי בכך. משא"כ במידה והוא עצמו יוצא ידי חובה. א"צ בדין ערכות דהמעשה שלו מעשה מצוה מצד עצמו. היות ואוכל עמהם, א"כ הוא נקרא עושה מעשה הקידוש. ולפי"ז צ"ל שבסעיף ד' שאין הוא המקדש, כל אחד מבין המסובין שירצה לצאת ידי חובה יצטרך לשתות מלוא לוגמיו, וקצת תימא שלא הוזכר במחבר או בפוסקים אחרים.

ז. או"ח רע"א במג"א א:

אבל לכתחילה לא יעשה כן דהא יש אוסרים, לא באר מה לא יעשה לכתחילה. בפשטות לשונו לא יעשה קידוש ע"מ לאכול במקום אחר. במש"ב משמע דהבין שאחרי שקידש בסתם לא יאכל במקום אחר. אך מדברי הרע"א בשו"ע משמע שאף אם קידש ע"מ לאכול במקום אחר, לאו שפיר דמי שיאכל במקום האחר ולכתחילה ראוי שיאכל במקומו הראשון וצ"ל דזהו מקום הקידוש והסעודה אע"ג שחשב לאכול במקום אחר. אלא דיש לדון האם לא שפיר קעביד שחשב ע"מ לאכול במקום אחר והעוול הוא בקידש ובמחשבת הקידוש, או שמא כמה שאח"כ אוכל במקום אחר, אי נימא כהצד הראשון מיושבת הערתו הב' של הרע"א שאין זה חסרון בקידוש, כי אם באכילה.

עוד אפשר ליישב הערתו דראית המג"א מהא דלא כתב המחבר יכול לקדש ואח"כ לאכול בפניה אחרת של הבית. אבל הרע"א הבין דראיתו מדלא כתב יקדש ע"מ לאכול במקום אחר ועיין.

ח. האם אפשר לקיים קידוש במקום סעודה לכתחילה ע"י שתיית יין
או"ח רע"ג ס"ה
כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום

סעודה אפילו אכל דבר מועט או שתה כוס של יין שחייב עליו ברכה יצא ידי קידוש.

יש לעיין האם דין הגאונים הוי דין לכתחילה או בדיעבר. מדברי המג"א סק"ט אפשר להוכיח דהוי דין לכתחילה דכתב: ונ"ל דא"צ לברך על הכוס קודם סעודה האחרת מידי דהוי אסעודה שלישית. אם היינו אומרים שדין הגאונים הוי דין בדיעבר ולכתחילה ראוי לאכול פת, א"כ מדוע לא נאמר לו לקדש שוב בעת הסעודה האחרת או סעודה עיקרית. ועוד אפשר שלאחר שקיים בדיעבר אי אפשר שוב לקיים לכתחילה והלכך אע"פ דאפשר דדין

הגאונים הוי בדיעבר אין מורין לו לשתות שוב דיודע מח' המחבר והרמ"א בדין הידור לאחר שקיים את עצם המצוה. אם אפשר לקיים הידור ויש מקום לחלק בין הידור לבין מצוה לכתחילה.

והמעייין ברע"א אס"ה יראה לעינים דהבין דהגאונים לא חדשו מאום, אלא כל דין שדבר שמחייב ברכה לאחריהם במקומם, נחשב לסעודה ואין בדברי הגאונים חידוש נוסף, וממילא משמע קצת דהוי דין לכתחילה לפי הגאונים.